

САМОВРЯДУВАННЯ У ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ ЯК ЗАСІБ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

У статті розкрито основні засади, цілі, напрями, зміст діяльності органів самоврядування в Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань, що сприяють забезпеченню процесу формування і розвитку особистості зі сформованою громадянською позицією. Автором запропонована структура органів самоврядування в Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань «Партнерство». Наведено приклади рольових ігор, які сприяють формуванню громадянської свідомості, почуттів і поведінки.

Ключові слова: громадянське виховання, самоврядування, члени дитячо-юнацьких об'єднань, Асоціація дитячо-юнацьких об'єднань, ігри громадянського спрямування.

За роки незалежності в Україні створено передумови для оновлення змісту і технологій громадянської освіти та виховання, формування громадянської позиції підростаючого покоління. Про це свідчить низка міжнародних та урядових документів: Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Закон України «Про громадянство», Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації тощо.

Зокрема, у Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності громадянське виховання розглядається як «процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає можливість людині відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною» [6, с. 7]. Отже, у центрі виховного процесу — особистість дитини як найвища цінність.

Реалії сьогодення доводять необхідність формування і розвитку особистості із сформованою громадянською позицією, в якій органічно поєднуються громадянська зрілість і високі громадянські якості: патріотизм, активність, обов'язок, гордість, відповідальність перед собою, іншими людьми, суспільством. Участь у роботі органів самоврядування, залучення зростаючої особистості до вирішення соціально значущих проблем і на цій основі формування мотивації та основних

умінь, які необхідні для формування якостей активного та відповідального громадянина, відповідальної участі у громадсько-політичному житті школи, населеного пункту можуть сприяти виконанню державного замовлення на виховання громадянина. Дитячо-юнацькі об'єднання у цьому контексті виступають соціальним інститутом, здатним забезпечити умови для вирішення проблеми громадянського виховання підростаючого покоління, а організація діяльності органів самоврядування — його засобом.

Отже, *мета* статті полягає у визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту діяльності органів самоврядування у таких важливих соціальних інституціях, як дитячо-юнацькі об'єднання, що сприяють забезпеченню процесу формування і розвитку особистості із сформованою громадянською позицією.

Поняття «дитячо-юнацьке об'єднання» вітчизняні і зарубіжні педагоги вчені аналогізують із поняттям «дитяча громадська організація» і обґрунтовують у такий спосіб: «особливе педагогічно організоване середовище життєдіяльності дитини; педагогічно створений соціум» [1, с. 48]; «особлива педагогічна система, через яку здійснюється цілеспрямований вплив середовища на дитину, визначаються види і форми участі дитини у його перетворенні, виявляються і розвиваються індивідуальні потреби» [2, с. 160]; «особливий тип громадського об'єднання, для якого характерні: наявність ціннісної мети, заради якої здійснюється спільна діяльність дітей і дорослих; добровільне та фіксоване членство, самоврядування: наявність організаційної структури, норм і правил» [5, с. 105]. Дитячо-юнацькі об'єднання сприяють забезпеченню наступності у розвитку суспільства, прилученню дітей до культурних цінностей, їхньому моральному та фізичному розвитку, а також створюють умови для реалізації права дітей і молоді на соціальну творчість, розкриття й утвердження кожної особистості, для формування високих громадянських якостей, національної самосвідомості, гордості, патріотизму [3, с. 156].

Дитячо-юнацькі об'єднання нами розглядаються як засіб громадянського виховання молодого покоління. Будучи їх членами, підлітки добровільно виконують конкретні права й обов'язки; беруть посильну участь у соціально значущих подіях країни, в організації життєдіяльності суспільства, виявляючи при цьому активність, творчість, ініціативу, відповідальність, самостійність тощо. Стаючи членами дитячо-юна-

цьких об'єднань, підлітки добровільно приймають моральні орієнтири, які виражені в законах, заповідях, звичаях, традиціях конкретного об'єднання.

Діяльність органів самоврядування розглядається вітчизняними та зарубіжними вченими як: соціально-природна, життєва реальність, механізм реалізації природних потреб зростаючої особистості; форма «природної демократії» [5, с. 106]; початковий етап освоєння зростаючою особистістю соціального досвіду і переходу його в особистий життєвий досвід [7, с. 143]; специфічний засіб виховання дитини через оволодіння комплексом громадянських прав, обов'язків у різних видах діяльності [1, с. 44].

Нам імпує позиція В. Кабуша, який у «самоврядуванні» вбачає елемент педагогічного процесу, що розвивається педагогами на основі соціальних, правових і етичних принципів; це реальне право учнів на самоаналіз, самокритику, самоустановку у діяльності [4, с. 74]. У повсякденній діяльності самоврядування проявляється в плануванні діяльності колективу членів об'єднання; організація їхньої діяльності; в аналізі своєї роботи; підведенні підсумків зробленого і прийняття рішень. Результатом є розвиток, самостійності, ініціативності, громадянської активності і відповідальності

Організуючи діяльність органів самоврядування в Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань «Партнерство» (м. Березне Рівненської області), ми керувалися визначенням цього поняття В. Оржеховською: «це елемент педагогічної системи, яка забезпечує входження та адаптацію особистості до соціального середовища, освоєння існуючих соціальних зв'язків, подолання громадської інфальтивності підлітків» [11, с. 15].

За основу нами взято визначення цього поняття Л. Алієвою, яка розглядає його у контексті діяльності дитячих об'єднань: це — «початкова модель» суспільного самоврядування, через яку вирішується соціально важливе завдання — готувати зростаюче покоління до життя в цивілізованому, гуманістичному, демократичному суспільстві; метод виховання, соціалізації, індивідуального розвитку дитини-члена об'єднання; важливий принцип організації діяльності дитячого об'єднання; форма самодіяльності дітей [1 с. 122].

Під поняттям «самоврядування» ми розуміємо принцип організації життєдіяльності колективу дитячо-юнацького об'єднання, що надає його членам права й обов'язки аналізувати стан справ як в окремому дитячо-юнацькому об'єднанні,

так і в асоціації дитячо-юнацьких об'єднань загалом; можливість виробляти і приймати рішення, що стосуються різних сторін життєдіяльності колективу, брати активну участь у їх реалізації. Мета органів самоврядування полягає у вихованні громадянина високої демократичної культури, який здатний до соціальної творчості, прагне й уміє діяти в інтересах удосконалення своєї особистості, суспільства, Батьківщини.

Розробляючи структуру органів самоврядування в Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань, ми виходили із визначення поняття «структура», що тлумачиться як «сукупність, порядок елементів, які утворюють єдине ціле. визначає якісну своєрідність цілісної системи» [2, с. 167]. Основними структурними елементами й одночасно базою формування системи є первинний колектив, тобто окреме дитячо-юнацьке об'єднання і загальний колектив Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань. Цілі органів самоврядування ми формулювали, виходячи з означених в педагогіці цілей виховання, які тлумачаться як система вимог суспільства щодо формування в особистості таких якостей, які б уможливили їй самостійно включитися у потрібні суспільству соціальну діяльність і соціальні стосунки. Зважаючи на це, ми сформулювали такі цілі органів самоврядування Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань: виховання громадянина з високою демократичною культурою, який здатний до соціальної творчості, уміє діяти в інтересах удосконалення своєї особистості, суспільства і Батьківщини, вирізнивши при цьому такі завдання:

- надання членам дитячо-юнацьких об'єднань можливості спільно з керівниками брати участь у прогнозуванні, організації, виконанні та аналізі виховного процесу, спрямованого на формування громадянської вихованості підлітків;
- формування потреби й готовності удосконалювати особистість кожного члена Асоціації;
- створення умов для розвитку здібностей і інтересів членів Асоціації, збагачення їхнього духовного світу, розвиток громадянського мислення;
- сприяння розвитку демократизму в міжособистісних стосунках, самостійності, ініціативності, взаємодопомоги;
- формування уміння самостійно знаходити корисну для себе, колективу Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань, суспільства справу.

Структура самоврядування в Асоціації «Партнерство» трирівнева. Перший рівень становлять дитячо-юнацькі об'єднання, що діють на базі шкіл, а також за місцем проживання, – клуби, об'єднання, центри, школи лідерів, дитячо-інформаційні агентства тощо. Другий рівень складають підрозділи Асоціації, які співзвучні з напрямками громадянського виховання: освітньо-пізнавальний підрозділ «Інтелект» (інтелектуальні об'єднання), трудовий підрозділ «Гарт» (трудові об'єднання, волонтерські загони, гуртки за інтересами, штаби корисних справ), спортивно-оздоровчий підрозділ «Фізкультура. Спорт. Здоров'я» (спортивні клуби, секції футболу, волейболу, баскетболу, тенісу, вільної боротьби, фітоцентр), художньо-естетичний підрозділ «Дивосвіт» (літературні і творчі об'єднання, підліткові клуби), екологічний підрозділ «Екологія» (екологічні об'єднання).

Органи самоврядування очолює рада лідерів, у структурі якої школа лідерів «Молода генерація», дитяче інформаційне агентство «Пульс». Вона організовує діяльність дитячо-юнацьких об'єднань, створює оптимальні умови для їхньої життєдіяльності, розвитку внутрішньокolleктивних і ділових відносин, виховання лідера із стійкими моральними переконаннями та сформованими якостями – громадянською активністю, відповідальністю, обов'язком.

Діяльність усіх дитячо-юнацьких об'єднань Асоціації підпорядковується Координаційній раді – третій рівень самоуправління, яка у нашому дослідженні виступає підструктурним компонентом шкільного й позашкільного соціуму і забезпечує взаємозв'язок між дитячо-юнацькими об'єднаннями різного типу, об'єднаних за напрямками: організаційно-діяльнісним, освітньо-пізнавальним, трудовим, художньо-естетичним, спортивно-оздоровчим, екологічним. Вона виконує такі функції:

- сприяє розвитку самоврядування, формуванню лідерських якостей членів Асоціації, залучає їх до вирішення соціально значущих проблем і на цій основі формує мотивацію та основні уміння, які необхідні для відповідальної участі у громадсько-політичному житті школи, асоціації, населеного пункту; фізичному вдосконаленню дітей і підлітків, пропаганді здорового способу життя; становленню чіткої громадянської позиції, прагненню до самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, самореалізації себе як гро-

- мадянина держави; набуттю членами Асоціації досвіду громадянської поведінки, комунікативної взаємодії;
- формує культуру взаємин між членами Асоціації і культуру спілкування з дорослими, громадськістю населеного пункту;
 - забезпечує співробітництво Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань з державними установами, регіональними громадськими об'єднаннями і на цій основі розвиває уміння визначати форми і способи своєї участі у житті суспільства;
 - організовує змістовне дозвілля членів Асоціації з урахуванням їхніх здібностей, особистих та колективних інтересів, формує національну свідомість, почуття патріотизму;
 - встановлює взаємозв'язки з трудовими колективами і на цій основі формує риси господаря країни; життєдіяльність підлітків у душі поваги прав людини, толерантності як умови формування громадянина правової і демократичної держави.

Така структура органів учнівського самоуправління створює сприятливі умови для оперативного обговорення й успішного вирішення усіх життєво важливих питань різнопланової діяльності Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань, спрямованих на формування громадянина.

Організуючи діяльність органів самоврядування в Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань «Партнерство», ми враховували те, що в будь-якому трудовому колективі людські стосунки будуються на основі взаємної відповідальності, співробітництва (керівник — підлеглий, стосунки на рівних правах). Тому до співуправління залучені не тільки члени дитячо-юнацьких об'єднань, їхні керівники, а й батьки і представники громадськості, що дало нам змогу створити сприятливі умови для виховання соціально активної, гуманістично спрямованої особистості з високою демократичною культурою, здатною до соціальної творчості, яка уміє діяти в інтересах удосконалення своєї особистості і всього суспільства, з глибоко усвідомленою громадянською позицією, патріотичними почуттями і національною самосвідомістю. В Асоціації вони діють на основі права й законності, виборності й змінності активу, самостійності, ініціативності, активності, відповідальності, чіткої організації структури і підзвітності колективу, корисності для кожного вихованця,

колективу об'єднання, суспільства відповідно до ознак громадянського ідеалу.

Основою самоуправлінської діяльності дитячо-юнацького об'єднання є «живі справи», в яких кожен член Асоціації може проявити себе організатором, керівником, відповідальним за конкретну ділянку роботи; система доручень (індивідуальних і колективних, постійних і тимчасових, організаторських і виконавчих); формами виступають диспути, проекти, ділові, сюжетно-рольові ігри тощо [10].

При цьому ми зважаємо на те, що гра є основним видом діяльності у підлітковому віці, вона викликає певні емоції, переживання (здійснюється вплив на емоційну сферу особистості). У процесі гри корегується й регулюється поведінки зростаючої особистості, відповідно, ми впливаємо на її регулятивну сферу. Ефективними є ігри, що співвідносяться із формуванням громадянської позиції. Наприклад: *дослідницькі блиц-ігри*, учасники яких за певний час перевіряють гіпотези розвитку суспільно-політичних ситуацій, процесів, а також здійснюють пошук і накопичення даних, доходять висновків за результатами виконаної роботи; *дидактичні блиц-ігри*, учасники яких вивчають елементи теорії і практики державно і суспільно орієнтованої життєдіяльності людини; *рефлексивно-оцінювальні ігри*, орієнтовані на здійснення дослідження громадянської діяльності, пошук труднощів, оцінку процесу і результату цієї діяльності; *мотиваційні ігри*, спрямовані на формування громадянського інтересу, мотивації, а також потреби щодо участі в громадській і суспільній життєдіяльності; *сюжетно-рольові ігри* — дають учасникам гри змогу не тільки самим брати участь у вирішенні складних суспільних проблем, а й змінювати своє ставлення до дійсності, сприяють набуттю учасниками гри навичок прийняття відповідальних рішень у складних життєвих ситуаціях і покращенню взаємостосунків [9, с. 92].

Керувати самоврядуванням означає не опікати або командувати, а довіряти, допомагати, вчити. Основу таких відносин становлять: визнання та реалізація вагомих виховних можливостей самоврядування як дієвого засобу згуртування та забезпечення працездатності дитячого колективу, формування активної громадянської позиції кожного члена Асоціації, запобігання та подолання формалізму й шаблонності в організації органів самоврядування, постійне удосконалення роботи та його ефективне використання в повсякденному

виховному процесі, здійснення кваліфікованої педагогічної допомоги, спрямованої на всебічне стимулювання членів дитячо-юнацьких об'єднань, розвиток їхньої самодіяльності, демонстрування дорослими особистого прикладу громадянської активності.

Педагогічне керівництво становить собою гнучке сполучення керівництва «зверху» з широкою самодіяльністю «знизу». Зміст педагогічного керівництва передбачає допомогу у визначенні основних завдань та напрямів діяльності органів самоврядування з урахуванням конкретних умов життєдіяльності дитячо-юнацьких об'єднань, допомогу в поступовому розширенні прав і обов'язків, покращенні добору, розстановки і виховання лідерів, організаторів, аналізі результативності всієї роботи Асоціації.

Отже, цілі, напрями і зміст діяльності органів самоврядування в Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань сприяють забезпеченню процесу розвитку особистості зі сформованою громадянською позицією, забезпечують розвиток громадянських якостей особистості в системі демократичних відносин колективу Асоціації дитячо-юнацьких об'єднань на засадах самовизначення, самодіяльності, самоорганізації, самоствердження та самореалізації особистості як громадянина держави; виховують у членів дитячо-юнацьких об'єднань почуття обов'язку, відповідальності, поваги до законів держави, суспільної ініціативи, підприємливості, протидії насильству й несправедливості.

Література

1. Алиева Л. Детское движение — субъект воспитания. Теория, история, практика : монография / Л. В. Алиева // Рос. акад. образования, Ин-т теории образования и педагогики. — М. : Макс-Пресс, 2002. — 221 с.
2. Дитячі об'єднання України у вимірах минулого та сучасного : довідник-посібник / Р.М. Охрімчук, Л.В. Шелестова, О.В. Кравченко та ін. — Луганськ : Альма-матер, 2006. — 255 с.
3. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» : посібник для молодіжних громадських організацій / упор. О. Дмитренко // Фонд підтримки молодіжних демократичних ініціатив. — К. : [б. в.], 2003. — С. 155-183.
4. Кабуш В.Т. Моральные ценности детского объединения / В.Т. Кабуш // Проблемы выхавания. — 2003. — № 6. — С. 73-83.
5. Кирпичник А.Г. Социальная работа в сфере детского движения / А.Г. Кирпичник // Теория история, методика детского движения. Спецвыпуск. — М. : [б. и.], 1995. — С. 104-107.
6. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. — 2000. — № 3. — С. 7-13.

7. Мальцева Э. А. Детская общественная организация как пространство социального воспитания подростков : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 — общая педагогика, история педагогики и образования / Э. А. Мальцева. — Ижевск : 2006. — 423 с. [6] с.
8. Оржеховська В. М. Учнівське самоврядування: пошук ефективних моделей і технологій : навч. пос. / В. М. Оржеховська, Г. Г. Ковганич. — К. : Ін-т проблем виховання АПН України, 2007. — 234 с.
9. Фабрикантова Е. В. Сюжетно-ролевая игра как средство воспитания гражданственности старшеклассников: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 — история педагогики / Е. В. Фабрикантова. — Оренбург, 2002, — 227 с.
10. Федорова Є. В. Функціонально-прогностична модель виховання громадянськості студентів з особливими потребами / Є. В. Федорова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2012. — Вип. 16, кн. 3. — 384 с.

В статье раскрыта сущность, основные цели, направления, содержание деятельности органов самоуправления в Ассоциации детско-юношеских объединений, обеспечивающие процесс развития личности со сформированной гражданской позицией. Автором предложена структура органов самоуправления в Ассоциации детско-юношеских объединений «Партнерство». Приведены примеры ролевых игр, которые влияют на формирование гражданского сознания, чувств и поведения членов Ассоциации детско-юношеских объединений.

Ключевые слова: гражданское воспитание, самоуправление, члены детско-юношеских объединений, Ассоциация детско-юношеских объединений, игры гражданского направления.

T. S. Tsipan

Self-Government in Children-Teenager Associations as a Means of Civic Education

Rivne State Humanitarian University (31 Ostafova Str., Rivne, Ukraine).

The article deals with the problem of organizing self-government in children-teenager associations. The essence, main goals, directions, content of activity of self-government bodies in children-youth organizations that ensure the process of forming and development of a personality with civic position are highlighted. The author offers a structure of self-government in the Association of Children-Youth Organizations «Partnership». Examples of civic role-games and their influence on the consciousness, feelings and behavior of members of children-teenagers associations are provided. The author stresses that to manage self-government does not mean to domineer or patronize, but to trust, to help and to teach. The basis for such relationships is: recognizing and realization of the significant educational potential of self-government as an effective means of securing the productivity of the children's team, formation of the active civic position of every member of the Association, preventing formalism in its work, constant improvement, stimulating activity of the members.

Keywords: civic education, self-government, members of children-teenagers organizations, Association of Children-Teenagers' Organizations, games of civic direction.

References

1. Aliieva, L. V. (2002). Detskoie dvizheniie – subiekt vospitaniia. Teoriia, istoriia i praktika [Children's movement – the subject of education: Theory, history and practice]. Moscow: Maks-Press.
2. Okhrimchuk, R. M., Shelestova, L. V., Kravchenko, O. V. and others (2006). Dytyiachi obiednannia Ukrainy u vymirakh mynuloho ta suchasnoho. [Children organizations of Ukraine nowadays and in the past]. Luhansk: Alma-mater.
3. Zakon Ukrainy «Pro molodizhni ta dytiachi hromadski orhanizatsii. (1997). [The Law of Ukraine «About youth and children public organizations]. Kyiv.
4. Kabush, V. T. (2003). Moralnye tsennosti detskoho dvizheniia [Moral values of children movement]. Problemy vykhavannya, 6, 73-83.
5. Kirpichnik, A. N. (1995). Sotsyalnaia rabota v sfere detskoho dvizheniia [Social work in the sphere of children movement]. In Teoriia, istoriia, metodika detskoho dvizheniia (pp. 104-107). Moscow.
6. Kontsepsiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainiskoi derzhavnosti. (2000). [The conception of civic education of personality in the conditions of development of Ukrainian statehood]. Shlyakh osvity, 3.
7. Maltseva, E. A. (2006). Detskaia obshchestvennaia organizatsiia kak prostanstvo sotsyalnogo vospitaniia podrostkov [Children public organization as a space of social education of teenagers]. Izhevsk.
8. Orzhekhovska, V. M., Kovhanych, H. H. (2007). Uchnivske samovriaduvannia: poshuk efektyvnykh modelei i tekhnolohiy [Pupil's self-government: search for effective models and technologies]. Kyiv: In-t problem vykhovannia APN Ukrainy.
9. Fabrikantova, E. V. (2002). Siuzhetno-rolievaia igra kak sredstvo vospitaniia grazhdanstvennosti starsheklassnikov [Role-games as a mean of civic education of senior pupils]. Orenburg.
10. Fedorova, Ye. V. (2012). Funktsionalno-prohnostychna model vykhovannia hromadianskosti studentiv z osoblyvymy potrebamy [A functional-prognostic model of educating civic qualities of students with special needs]. In Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Issue 16, book 3 (384 p.). Kamianets-Podilskyi: Zvoleiko D. H.